

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розглянуто та проаналізовано дискусійні питання, пов'язані з аналізом та оцінюванням стану інвестиційно-інноваційної складової економічної безпеки на регіональному рівні

Ключові слова: інвестиції, інновації, економічна безпека, регіональний рівень

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та циклічності кризових явищ у світовій економіці будь-яка політика держави будується диференційовано в регіональному аспекті. Уряд України поставив за мету трансформацію всього спектру економічних можливостей держави на інноваційній основі. Проте держава зіткнулась з великою кількістю суперечностей, які виникають саме на регіональному рівні. Таким чином регіональна політика та регіональний інноваційний розвиток набувають особливого статусу провідника економічних державних реформ. Існує певний розрив між практичним втіленням інноваційного розвитку економіки регіонів країни та науковим забезпеченням цих процесів.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями різних питань економічної безпеки України займалися як зарубіжні так і українські науковці. Вагомий внесок в розробку різних аспектів національної безпеки України внесли вітчизняні вчені, зокрема: О.І. Амоша, О.Г. Білорус, О.Ф. Белов, З.С. Варналій, О.С. Власюк, В.І. Геєць, В.Ф. Горбулін, О.Й. Гончаренко, Б.В. Губський, О.С. Ємельянов, М.М. Ермошенко, Я.А. Жаліло, А.К. Кінах, Т.Т. Ковальчук, Б.М. Лісцин, А.І. Мокій, В.І. Мунтян, С.І. Пірожков, М.Л. Рубанець, А.І. Сухоруков, А.С. Філіпенко,

Г.Г. Шестопапов, В.Т. Шлемко, В.Я. Шевчук, О.С. Шнирко, О.П. Янішевський. Дослідженню питань інвестиційно-інноваційної складової економічної безпеки присвячені праці вітчизняних науковців: І.М. Грищенко, С.В. Захаріна, І.П. Мігус, А.П. Гречан, Т.Є. Воронокова[1]. Незважаючи на значні здобутки науковців існує об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень та практичних розробок стосовно інвестиційно-інноваційної складової економічної безпеки як на рівні держави так і на регіональному рівні.

Мета дослідження полягає в оцінці стану інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів України для подальшої розробки пропозицій щодо підвищення рівня економічної безпеки за інвестиційно-інноваційною складовою.

Викладення основного матеріалу. Сучасна економічна теорія інноваційної розвитку ґрунтується на наступних методологічних принципах: наукові розробки та інновації є головним фактором економічної динаміки; знання грають відчужу роль в економічному розвитку країни.

Аналіз розвитку економіки країни за показником валового регіонального продукту (ВРП) показав зростання цього показника в 2005-2007 р.р. (табл. 1). Приріст ВРП за 2007 р. склав 8,0 %. Починаючи з жовтня 2008 р. реальний ВРП щомісяця знижувався.

Таблиця 1. Динаміка індексів фізичного обсягу валового регіонального продукту (ВРП) за 2005-2011 р.р.*

Регіон	Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту %						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	102,7	107,3	108,0	102,1	85,2	104,2	105,2
Автономна Республіка Крим	104,0	106,7	107,2	105,7	90,7	105,8	100,0
Вінницька	105,3	106,2	105,2	106,8	90,1	102,9	105,1
Волинська	103,7	103,5	109,7	107,7	86,0	98,9	102,5
Дніпропетровська	107,3	108,0	107,1	97,0	83,5	106,6	103,8
Донецька	97,1	108,3	108,0	97,3	81,6	111,8	111,7
Житомирська	101,1	103,6	105,9	103,9	88,9	111,0	101,5
Закарпатська	98,5	106,6	110,1	104,3	82,1	108,2	103,4
Запорізька	104,6	106,1	111,3	101,2	78,9	103,6	102,3
Івано-Франківська	105,9	102,5	97,3	96,5	89,3	98,3	107,9
Київська	107,3	108,8	105,4	104,8	89,2	105,5	109,7
Кіровоградська	102,4	105,1	105,8	113,7	85,8	105,0	106,6
Луганська	100,3	104,3	107,2	99,2	86,7	104,2	108,3
Львівська	98,1	108,3	104,0	100,8	88,3	101,7	106,2
Миколаївська	100,1	107,1	107,6	106,4	92,5	102,1	101,2
Одеська	99,6	103,5	104,9	110,9	86,8	102,8	100,4
Полтавська	99,2	108,2	109,8	94,3	86,8	110,4	100,1
Рівненська	102,1	106,9	105,7	101,2	86,5	106,1	103,7
Сумська	104,4	103,4	102,6	104,7	88,7	97,9	106,5
Тернопільська	102,5	110,3	107,8	106,5	94,5	97,9	109,5
Харківська	104,8	107,5	101,7	101,1	86,3	99,9	105,7
Херсонська	99,2	104,0	105,8	110,0	93,0	101,6	102,8
Хмельницька	103,9	104,2	100,9	100,5	90,6	99,8	106,7
Черкаська	107,0	105,6	107,9	115,8	85,5	107,4	103,9
Чернівецька	101,5	105,5	107,8	106,4	88,6	99,4	103,3
Чернігівська	100,1	103,4	105,9	102,4	89,6	98,8	106,3
м.Київ	105,8	110,7	114,4	103,2	81,7	101,3	104,3
м.Севастополь	100,9	116,3	116,9	103,6	89,6	109,3	100,0

*Складено за даними [2, С. 50].

В 2009 р. ВРП склав 85,2 % рівня ВРП 2008 р. Аналіз фізичного обсягу валового регіонального продукту в 2010 р. засвідчив від'ємну його динаміку у 8 регіонах. Найбільший відсоток зниження ВРП в 2010 р. мали наступні області: Сумська (97,3 %), Тернопільська (97,3 %), Івано-Франківська (98,3 %), Чернігівська (98,8 %), Волинська (98,9 %), Чернівецька (99,4 %), Хмельницька (99,8 %), Харківська (99,9 %). В 2010 р. в 14 областях темп зниження фізичного обсягу ВРП був вищим за середньо український рівень, в Луганській області дорівнював середньо

українському рівню і в 12 областях перевищував цей рівень. В 2011р. індекс валового регіонального продукту зріс на 5,2 %. Жоден регіон України не мав значення індексу валового регіонального продукту нижче, ніж 100,0 %. Найвищі темпи зростання ВРП в 2011 р. мали: Донецька (111,8 %), Житомирська (111,0%), Полтавська (110,4 %), м. Севастополь (109,3 %), Закарпатська (108,2 %), Черкаська (107,4 %), Дніпропетровська (106,6%), Рівненська (106,1 %), Автономна республіка Крим (105,8 %), Київська (105,5 %).

Галузева спеціалізація та рівень розвитку регіонів України обумовлюють темпи їх інноваційного розвитку. В Україні виділяють 8 регіонів за географічним, етнографічним факторами та ступенем розвитку промисловості [3, с. 116-119]. До індустріально розвинених регіонів відносяться наступні області України: Донецька, Луганська (Донецький регіон); Полтавська, Сумська та Харківська (Східний регіон); Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська (Придніпровський район). До індустріально-аграрних регіонів відносяться: Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська та м. Севастопіль (Причорноморський регіон) та м. Київ (Центральний регіон). До аграрних регіонів з низьким рівнем промислового виробництва відносяться: Вінницька, Тернопільська, Хмельницька (Подільський регіон); Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська (Поліський регіон); Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька (Карпатський регіон), Київська, Черкаська.

В Східному, Донецькому та Придніпровському регіонах переважає важка промисловість (галузі спеціалізації: вугільна, хімічна промисловості, чорна та кольорова металургія, машинобудування, електроенергетика, виробництво будматеріалів, транспорт, харчова та легка промисловості, сільське господарство). Спеціалізацію Причорноморського регіону склали: машинобудування, металообробка, морський транспорт та портове господарство, легка та харчові промисловості, сільське та курортне господарство. У Карпатському, Подільському і Центральному регіонах отримали розвиток лісова, деревообробна та целюлозно-паперова промисловості, паливна, хімічна, харчова, легка промисловості та сільське господарство. Сумарна частка продукції промислового виробництва Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Запорізької, Луганської, Полтавської областей та м. Києва становить понад 60 % від загальнодержавного обсягу промислової продукції. Питома вага Волинської, Закарпатської, Кіровоградської, Тернопільської, Херсонської, Чернівецької областей та м. Севастополь не досягає 1,0 % від загального промислового виробництва по країні.

Промислове виробництво набуло яскраво вираженої сировинної орієнтації, тоді як частка технологічно складних фондоутворюючих галузей та галузей з виробництва товарів широкого вжитку різко скоротилася. Якщо в структурі реалізованої продукції у 1990 р. частка сировинних галузей становила 33,2 %, до 2006 р. вона зросла вдвічі, – до 67 %, а на початок 2011 р. досягла 68,6 %. Частка товарів широкого вжитку (харчова і легка промисловість) за цей період, навпаки, вдвічі скоротилася, з 33,6 % у 1990 р. до 16,6 % у 2006 р. та 18,9 % у 2011 р. Розвиток металургійного виробництва та оброблення металу внесли найбільший внесок у зростання сировинної спрямованості промисловості України (частка продукції металургійної промисловості в 1990 р. склала 12,1 % а в 2010 р. – 18,8 % в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості). В Україні практично зруйновано легку промисловість, частка продукції якої складала 10,8 % в 1990 р. і 0,8 % в 2011 р. від загального обсягу реалізованої продукції. Ця ситуація підвищує залежність країни від імпорту, що негативно впливає на рівень економічної безпеки держави.

Механізм державного регулювання інвестиційних процесів, згідно чинного законодавства, ґрунтується на проведенні послідовної їх децентралізації [4]. Одним із вагомих факторів розвитку регіонів України є інвестиції в основний капітал. Аналіз динаміки інвестицій в основний

капітал за джерелами фінансування за 2005-2011 р.р. надає можливість зробити наступні висновки: за цей період загальний обсяг інвестицій збільшився на 61,84 %; найбільший приріст інвестицій відбувся за рахунок збільшення обсягу коштів населення на індивідуальне будівництво (3,24 рази). Основним джерелом інвестицій в основний капітал в усіх регіонах України залишаються власні кошти підприємств, обсяг яких в 2010 р. склав 55,7 % від загального обсягу інвестицій.

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну в 2011 р. становив 44,86 млрд. дол. США, в порівнянні з 1996 р. він і збільшився в 49,9 рази та склав 873 дол. На одну особу [2, с. 266]. Значні обсяги іноземних інвестицій направлено на розвиток підприємств промисловості (23 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні). В підприємства переробної промисловості вкладено 19 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні переважно це підприємства, які виробляють харчові продукти, тютюнові вироби, напої, а також металургійні підприємства, виробництва готових металевих виробів, хімічної та нафтохімічної промисловості та машинобудування. Кількість підприємств, у які вкладено іноземні інвестиції в 2011 р., становить майже 19 тисяч. В економічній структурі залишається домінуючою частка галузей, які залучають до роботи низько технологічну робочу силу (57,8 % у 2011 р.), що негативно впливає на якісне відтворення робочої сили та необхідність підвищення рівня її кваліфікації. Що в свою чергу приводить до зниження інтелектуально-інноваційного рівня розвитку населення. Динаміка надходження заявок на винаходи і корисні моделі за даними Державної служби інтелектуальної власності України наступна (табл. 2). Аналіз кількості надходження заявок на винаходи та корисні моделі за 2011 р. в розрізі регіонів надає можливість зробити наступні висновки: найбільша питома вага припадає на м. Київ (30,7 % від всієї кількості заявок), на другому місці за кількістю – Харківська область (12,9 %), далі – Донецька (7,1 %), Дніпропетровська (6,8 %), Вінницька (5,1 %), Луганська (4,5 %); Одеська (4,0 %), Запорізька (3,2 %), Полтавська (1,3 %). В 10 областях цей показник перевищує 1 %, а в 7 областях навіть не доходить до 1 %. Проведений аналіз підтверджує, що інновацій активно розробляються і впроваджуються в індустріально-розвинених регіонах.

Для об'єктивної оцінки стану інноваційної розвитку України можна використати Європейський інноваційний індекс, який показує позицію України на Європейському інноваційному табло (ЄІТ). Ранжування країн за допомогою цього індексу показує ступінь економічного зростання країни, що базується на інноваціях. Україна має значенням індексу ЄІТ 0,23 і знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – "країни, що рухаються навздогін". Цю групу складають: Угорщина – 0,24, Росія – 0,23, Україна – 0,23, Латвія – 0,22, Польща – 0,21, Хорватія, Греція – 0,20, Болгарія – 0,19, Румунія – 0,16, Турція – 0,08. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від "країн-лідерів" – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від "країн-переслідувачів" – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн групи "помірні інноватори" – 1,6 рази (Норвегія – 0,35) [6].

Сучасний розвиток економіки ґрунтується на оновленні технологій та впровадженні різного виду інновацій, які забезпечують конкурентоспроможність всіх ланок господарювання і країни в цілому. За існуючого ступеня зношеності основних виробничих фондів промисловості (60 %) та темпів їх оновлення на рівні 4-5 % на рік.

Таблиця 2. Динаміка надходження заявок на винаходи та корисні моделі за регіонами за 2007 -2011 р.р.*

Регіон	2007		2008		2009		2010		2011	
	Оди-ниця	%	Оди-ниця	%	Оди-ниця	%	Оди-ниця	%	Оди-ниця	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Україна	7799	100	7583	100	7027	100	8142	100	8136	100
Автономна республіка Крим	123	1,6	105	1,4	67	1,0	91	1,1	71	0,9
Вінницька	242	3,1	310	4,1	291	4,1	425	5,2	415	5,1
Волинська	45	0,6	56	0,7	59	0,8	69	0,8	75	0,9
Дніпропетровська	685	8,8	614	8,1	531	7,6	581	7,1	549	6,8

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Донецька	833	10,7	763	10,1	542	7,7	635	7,8	581	7,1
Житомирська	27	0,4	12	0,2	18	0,3	23	0,3	26	0,3
Закарпатська	62	0,8	60	0,8	85	1,2	114	1,4	134	1,6
Запорізька	290	3,7	290	3,8	258	3,7	277	3,4	257	3,2
Івано-Франківська	93	1,2	80	1,1	63	0,9	64	0,8	63	0,8
Київська	86	1,1	65	0,9	95	1,4	98	1,2	74	1,0
Кіровоградська	114	1,5	76	1,0	100	1,4	101	1,2	116	1,4
Луганська	187	2,4	226	3,0	240	3,4	365	4,5	365	4,5
Львівська	305	3,9	350	4,5	315	4,4	325	4,0	338	4,1
Миколаївська	110	1,4	93	1,2	100	1,4	107	1,3	113	1,4
Одеська	311	4,0	315	4,2	292	4,2	342	4,2	327	4,0
Полтавська	121	1,6	131	1,7	116	1,7	166	2,0	108	1,3
Рівненська	57	0,7	67	0,9	79	1,1	96	1,2	104	1,3
Сумська	144	1,8	109	1,4	93	1,3	107	1,3	118	1,4
Тернопільська	82	1,1	159	2,1	99	1,4	133	1,6	132	1,6
Харківська	1064	13,6	1026	13,5	969	13,8	1165	14,4	1045	12,9
Херсонська	93	1,2	115	1,5	98	1,4	101	1,2	89	1,1
Хмельницька	52	0,7	31	0,4	29	0,4	52	0,6	33	0,4
Черкаська	49	0,6	30	0,4	26	0,4	26	0,3	26	0,3
Чернівецька	94	1,2	82	1,1	76	1,1	101	1,2	100	1,2
Чернігівська	56	0,7	12	0,2	14	0,2	15	0,2	11	0,1
м.Київ	2357	30,1	2332	30,7	2271	32,3	2392	29,5	2494	30,7
м.Севастополь	67	0,9	38	0,5	37	0,5	46	0,6	62	0,8

*Складено за даними [3, С. 50]

Для повної заміни основних виробничих фондів знадобиться не менше 25-35 років, що не відповідає потребам швидкої модернізації виробництва та загрожує падінням обсягів виробництва та продуктивності праці та ще більшому відставанню економічного розвитку країни.

Аналіз статистичних даних свідчить, що в період 2006-2011 рр. частка інноваційно активних підприємств України коливалась в межах 11 %-14 %. Можна зробити висновок, що питома вага інноваційно активних підприємств залишається стабільно низькою. Регіональний розподіл питомої ваги інноваційно активних підприємств вказує на існування суттєвих диспропорцій та суперечливий характер динаміки. Суперечливість регіональної інноваційної активності промислових підприємств полягає у тому, що питома вага підприємств, які впроваджували інновації, більшою економічно розвинених регіонів із значним науковим потенціалом (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Полтавська, Запорізька області) є нижчою за середній рівень по Україні. Натомість суб'єкти господарювання економічно слабозвинених регіонів продемонстрували високу інноваційну активність.

В 2008 – 2009 рр. спостерігалось тенденція зниження обсягів інвестицій, але в 2011 р. темп приросту інвестицій збільшився і склав 17,2 % в зрівнянні з попереднім періодом. Незважаючи на високі темпи зростання інвестиційних витрат в 2011 р., їх структура залишається малоефективною, не зорієнтованою на реалізацію стратегічних пріоритетів економічного розвитку, а спрямованою, насамперед, на консервацію наявної малоефективної структури промисловості України. За рахунок випереджаючого зростання темпів розвитку переробної промисловості порівняно з добувною, у 2011 р. частка переробної промисловості зросла до 58,4 % серед промислових інвестицій, де основна маса приросту була забезпечена металургією (69,6 % зростання) та харчовою промисловістю (44,1 %). Внаслідок цього 56 % інвестицій в основний капітал у переробній промисловості було сконцентровано у металургії та харчовій промисловості, їхня частка, порівняно з 2009 роком, зросла на 7,7 в.п.

Найвищий показник питомої ваги інноваційно активних підприємств в 2010 р. мають наступні регіони: м. Київ (30 %), Івано-Франківська область (28 %), Чернігівська (17,5 %), Чернівецька (17,0 %), Тернопільська (16,9), Кіровоградська (15,2 %). За п'ять досліджуваних років загальна кількість інноваційно активних промислових підприємств по Україні в цілому збільшилася на 23,2 %. Позитивну динаміку питомої ваги інноваційно активних підприємств мають наступні регіони: Рівненська область – кількість інноваційно активних підприємств

збільшилась в 3,9 рази, Сумська – на 175,0 %, Івано-Франківська – на 117,05 %, Тернопільська – на 103,61 %. Негативну динаміку питомої ваги інноваційно активних підприємств мають 5 регіонів, зокрема: м. Севастополь (-28,41 %), Харківська область (-29,19 %), Хмельницька область (-24,62 %), Одеська (-15,7 %), Дніпропетровська (-11,93 %), м. Київ (-9,91).

Провідні позиції у рейтингу конкурентоспроможності регіонів України займають переважно індустріально розвинені регіони, зокрема: м. Київ, Дніпропетровська, Львівська, Закарпатська, Донецька, Харківська області. Найнижчі рейтингові позиції у Волинської, Рівненської, Івано-Франківської, Житомирської та Вінницької областей [2].

За рівнем інноваційної діяльності Київ залишається лідером серед регіонів України. Три чверті усіх зареєстрованих технопарків України розташовано на території Києва. Кількість дослідників на 1000 осіб економічно активного населення у Києві більш ніж у 120 разів вища, ніж у Хмельницькому регіоні, який займає останнє місце за даним показником. Київ не має спеціальної інноваційної програми, але має спеціальну програму з промислового розвитку на інноваційній основі на 2006-2011 рр.

Державним бюджетом України 2007 р. було виділено 50 млн. грн. на формування інноваційних структур у регіонах: Південно-східний, Північний, Західний, Північно-Західний, Чорноморський, Дніпровський, Київський, Східний, Південно-Західний, Карпатський, Таврійський, Північно-Східний. Ця мережа державних регіональних центрів інноваційного розвитку підпорядкована Державному агентству України з інвестицій та інновацій (з 2010 р. – Державне агентство з інвестицій та розвитку) [7]. В 2010 р. зазначені центри перейменовані в регіональні центри інвестицій та розвитку [8]. Головні функції регіональних центрів інноваційного розвитку наступні: сприяння інформаційно-аналітичній, методичній, організаційній підтримці інноваційного розвитку провідних галузей економіки, поліпшення інноваційної інфраструктури регіонів. Елементи інноваційної підтримки нерівномірно розподілені по регіонах країни. Наприклад, налічується 16 технопарків, створених згідно із Законом "Про технопарки", та 13 технопарків іншої категорії, які сконцентровані у 10 регіонах, у той час як 26 регіонів не мають технопарків узагалі. Практика діяльності технологічних парків доводить, що 90 відсотків інноваційних продуктів одержуються трьома технопарками, створеними на базі економічних інститутів: Інституту електрозварювання імені Є.О Патона (Київ), Інституту монокристалів (Харків), Інституту фізики напівпровідників ім. Лошкарєва (Київ).

У 2010 році реально функціонували лише 8 із 16 створених технопарків ("Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона", "Вуглемаш" та "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" та інші). У стадії реалізації знаходилося 10 проектів технопарків (в порівнянні: в 2005 р. розглянуто 51 проект технопарків, в 2006 р – 31 проект, в 2007 – 24 проекти). Аналіз функціонування технологічних парків як інноваційних структур засвідчує про суттєве зниження у 2008-2011 роках динаміки їх розвитку. Сума інвестицій в технопарки в 2011 р. склала 55,1 млн. грн., що на 57,19 % менше, ніж в 2004 р. Обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився в 2011 р. в 2,22 рази в зрівнянні з 2004 р., але треба зауважити, що обсяги реалізації цієї продукції за досліджуваний період на зовнішньому ринку зросли в 6,66 рази, в той час як обсяги реалізації на внутрішньому ринку склали всього 35,16 %. Кількість робочих місць в 2011 р. склала всього 69,97 % від показника 2004р.

Слід звернути увагу на те, що в 2006-2007 р.р. в процесі інвестування технопарків спостерігається динаміка спаду, що суттєво вплинуло на показники діяльності технопарків в наступних роках. Ця негативна динаміка відображає припинення державної підтримки технологічних парків. Таким чином, відновлення технопаркам з лютого 2006 року пільгового режиму оподаткування (Закон України від 12.01.2006 № 3333-IV) не сприяло поживленню їхньої діяльності.

Результати функціонування технологічних парків свідчать про їхній мінімальний вплив на інноваційний розвиток в Україні, а також поступове згортання ними наукової та інноваційної діяльності.

Проведенні дослідження фактичного стану інноваційного розвитку регіонів приводить до висновку, що інноваційний процес розгортається повільно, та без належного механізму управління. Суттєве відставання в інноваційній площині становить загрозу економічній безпеці регіону в цілому.

Із-за складності оцінки економічної безпеки регіону в цілому пропонується виділити основні, важливі об'єкти економіки, які складають її базис. Забезпечення економічної безпеки базисних підприємств, об'єднань та промислово-виробничих комплексів дозволить в подальшому говорити про забезпечення економічної безпеки регіону та держави в цілому. Для визначення рівня інноваційної активності достатнього для безпечного розвитку регіону необхідно обирати процедуру діагностики.

Діагностику на протигагу процедурам аналізу або оцінки доцільно застосовувати при управлінні складними та системними об'єктами, де є необхідним моніторинг стану об'єкту, розвитку подій та надання комплексної функціонально-структурної характеристики. Поняття "діагностика" вже тривалий період часу є об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Вивчення літературних джерел показало відсутність єдності в визначенні поняття "діагностика економічної безпеки" та методах розрахунків рівня економічної безпеки об'єктів економіки. Цільова орієнтація діагностики суто дослідницька, тому характер аналізу, структуру і завдання можна обирати самостійно.

Процес діагностики рівня економічної безпеки об'єкта економіки є складним багатофакторним завданням, що зводиться до виявлення найбільш значних числових показників рівня економічної безпеки об'єкта національної економіки за функціональними складовими, їх групування та інтеграції. Система показників має завчасно сигналізувати про наявність небезпечних факторів, що дозволить апарату управління об'єктом економіки своєчасно розробити комплекс заходів щодо попередження або зниження рівня впливу негативних факторів.

Адекватність результату залежить від правильного вибору методу оцінки загрози безпечному розвитку об'єкту економіки або системи показників для її проведення. Критичними значеннями показників є кількісні параметри, що характеризують межу між безпечною і небезпечною зонами у різних напрямках діяльності підприємства. Діагностика рівня

економічної безпеки за системою показників у необхідних випадках повинна також враховувати специфічні особливості об'єктів економіки за напрямками діяльності, а порогові значення показників необхідно визначати з урахуванням стану та можливих тенденцій розвитку економіки країни в цілому. Найвищий ступінь рівня економічної безпеки об'єкта економіки досягається за умови розташування показників у межах допустимих значень, а значення одного показника досягаються не у збиток іншим. Відхилення показників за допустимі межі є ознакою того, що об'єкт економіки може втратити здатність до стійкого динамічного конкурентоспроможного розвитку, тобто стає вразливим.

Для формування повного уявлення про стан економічної безпеки будь-якого об'єкту економіки оцінку її рівня доцільно здійснювати за кілька суміжних періодів, що дозволить виявити наявну тенденцію. На основі отриманих результатів проводиться дослідження стану економічної безпеки та відбувається формування рекомендацій для її забезпечення та підтримки на належному рівні.

Система показників для визначення рівня економічної безпеки об'єкта економіки сформована на основі теорії збалансованої системи показників [9]. Дослідження рівня економічної безпеки об'єкту національної економіки проводиться за наступними етапами: 1) формування збалансованої системи показників для визначення рівня економічної безпеки об'єкта економіки за виділеними функціональними складовими; 2) розрахунок одиничних показників рівня економічної безпеки об'єкта економіки; 3) формування рівнянь функцій Харрінгтона; 4) розрахунок групових показників рівня економічної безпеки та інтегрального показника; 5) прогнозування рівня економічної безпеки об'єкта економіки із застосуванням моделі Брауна.

Розрахунок одиничних показників рівня економічної безпеки об'єкту економіки проводиться за розрахунковими формулами в межах виділених функціональних складових. Кожен із представлених одиничних показників має нормативне або рекомендоване значення, що дозволяє на цьому етапі виділити показники, які мають значне відхилення від нормативного значення. Групові показники економічної безпеки розраховуються як середнє геометричне. Розрахунок інтегрального показника економічної безпеки проводиться за допомогою середнього геометричного значення.

Рівень економічної безпеки об'єкта економіки визначається в залежності діапазону значень інтегрального показника. У табл. 3 наведено характеристику оцінки рівня економічної безпеки підприємства в залежності від діапазонів інтегрального показника, значення якого для конкретного об'єкту економіки отримано в ході дослідження.

Таблиця 3. Діапазони значення інтегрального показника рівня економічної безпеки об'єкта економіки відповідно до теорії Харрінгтона

Діапазон значень	Характеристика оцінки
0,00 – 0,20	незадовільний рівень економічної безпеки об'єкта економіки
0,21 – 0,36	низький рівень економічної безпеки об'єкта економіки
0,37 – 0,62	задовільний рівень економічної безпеки об'єкта економіки
0,63 – 0,79	добрий рівень економічної безпеки об'єкта економіки
0,80 – 1,00	відмінний рівень економічної безпеки об'єкта економіки

За отриманими результатами апарату управління об'єктом економіки може прийняти рішення щодо достатності розрахованого рівня економічної безпеки або його недостатності. У випадку незадовільного та низького рівня економічної безпеки об'єкта економіки необхідно розробити заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки.

Зважаючи на велику кількість розрахунків при діагностиці рівня економічної безпеки об'єкту економіки, розроблено експертну систему "Універсальний експерт" з базою даних SafeLine (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 41125). Вагомими перевагами експертної системи є те, що вона може

замінити людей-експертів та надати неупереджені висновки, дозволяє обробляти велику кількість даних, представлених кількісними та якісними показниками, надає можливість поповнювати дані, які закладено в базу, зберігає та накопичує розрахунки за всі періоди, що надає можливість виявити тенденції та застосувавши певні методи прогнозування отримати прогнозні дані щодо рівня економічної безпеки досліджуваного об'єкту.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином в ході проведеного дослідження встановлено, що інноваційний процес розгортається повільно, та без належного механізму управління. Суттєве відставання в інноваційної площині становить загрозу економічній безпеці як регіонам так і як країні в цілому. За рівнем інноваційної діяльності Київ залишається лідером серед регіонів України. За кількістю технопарків, розташованих на території регіонів також лідирує Київ.

Великий обсяг розрахунків та інформації для визначення рівня економічної безпеки будь-якого об'єкту економіки, регіону або держави в цілому потребує застосування сучасних методів та методик розрахунків, що викликало необхідність розробки експертної системи визначення рівня економічної безпеки. Експертна система застосувавши певні методи прогнозування надає можливість користувачу отримати дані щодо рівня економічної безпеки досліджуваного об'єкту та зробити короткостроковий прогноз щодо можливих змін стану економічної безпеки.

Список використаних літературних джерел:

1. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України: монографія / за ред. чл.-кор.НАПН України, д.е.н., проф. Грищенко І.М., д.е.н., проф. В.М. Узунова, д.е.н. проф. М.П. Денисенка. – К. – Черкаси: ТОВ "Маклаут" – 2013. – 464 с. 2. Статистичний щорічник України за 2011 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ "Август Трейд", 2012. – 558 с. 3. *Зайцева Л.М.* Региональная система управления (организационно-методологический аспект) / Л.М. Зайцева. – Донецк.: ИЭП НАН Украины, 1997. – 336 с. 4. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.02 № 40-IV.

[Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua. 5. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства "Український інститут промислової власності" за 2011 р. – К., 2012. – 56 с. 6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosvit/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017. 7. Питання утворення регіональних центрів інноваційного розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.05.2007 №255-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>. 8. Про перейменування регіональних центрів інноваційного розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.06.2010 № 1289-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>. 9. Діагностика стану підприємства: теорія і практика [Текст]: монографія / А.Е. Воронкова [та ін.]: за заг. ред. А.Е. Воронкової. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 448с.

ДЕНИСЕНКО Микола Павлович – доктор економічних наук, професор кафедри економіки, обліку і аудиту Київського національного університету технологій та дизайну.

Наукові інтереси:

– інвестиційно-інноваційний розвиток держави, регіону, підприємства;
– провайдинг інновацій.

ЛОЙКО Валерія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри економіки, обліку і аудиту Київського національного університету технологій та дизайну.

Наукові інтереси:

– економічна безпека держави, регіону, підприємства;
– інноваційна діяльність.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.